

Dr hab. Ewa Waniek-Klimczak
Uniwersytet Łódzki w Łodzi
Profesora Emerita
Ul. Dyliska 20, 91-169 Łódź

Łódź, 28 czerwca 2021r.

Recenzja rozprawy doktorskiej p. mgr Katarzyny Knoll zatytułowanej *Percepcja i realizacja fonologicznego kontrastu dźwięczności w angielskich i chińskich spółgłoskach zwarto-wybuchowych przez Polaków.*

Przedstawiona do recenzji rozprawa podejmuje temat fonetycznych korelatów w percepcji i produkcji kontrastu fonologicznego. Doktorantka wybrała zjawisko dźwięczności spółgłoskowej, a bardziej konkretnie dźwięczność w spółgłoskach zwarto-wybuchowych. Jest to zagadnienie rozpoznane i badane przez wielu badaczy od lat 60ych poprzedniego stulecia, a pozostaje ze wszech miar warte badań z kilku względów: po pierwsze, literatura przedmiotu dostarcza bazy zarówno metodologicznej, jak i faktograficznej dotyczącej tych spółgłosek, po drugie zaś, mimo, że jest to kontrast wyrażany przy pomocy dobrze rozpoznanych zmiennych fonetycznych, jest on silnie zależny od preferencji konkretnego języka. Mamy zatem do czynienia z kontrastem powszechnie obecnym w językach świata, którego percepcja i realizacja pozostaje jednak zdeterminowana przez dany system językowy. W tej sytuacji wybór tej właśnie zmiennej do badania zjawisk między-językowych trzeba uznać za bardzo słuszny zarówno pod względem merytorycznym (różnice w fonetycznej realizacji są istotne na poziomie fonetycznym oraz fonologicznym), jak i metodologicznym – istniejąca literatura przedmiotu pozwala na przeprowadzenie rzetelnych pomiarów, odpowiednio skalibrowanych i zinterpretowanych w odniesieniu do wcześniejszych badań. Co szczególnie istotne, Doktorantka postanowiła zbadać percepcję i produkcję kontrastu dźwięczności w odniesieniu do 3 języków: języka polskiego, bazowego (język ojczysty wszystkich uczestników badania), oraz języka angielskiego (obcego – drugiego, znanego uczestnikom badania w różnym stopniu) i chińskiego (trzeciego, znanego tylko jednej grupie respondentów). Badanie zostało przeprowadzone na trzech grupach Polaków: studentach anglistyki z językiem chińskim, studentach z podstawową znajomością języka angielskiego i bez znajomości języka chińskiego oraz uczniach szkoły podstawowej (w wieku 8 lat), rozpoczynających naukę języka angielskiego (doświadczenie 7 miesięcy nauki), nie znających języka chińskiego. Zmienną zależną stanowił

parametr Voice Onset Time (VOT) mierzony w percepcji oraz produkcji (elicytowanej przez imitację jako) w trzech badanych językach, zaś zmienne niezależne to wiek oraz stopień znajomości języka / doświadczenie językowe.

1. Zawartość rozprawy

Rozprawa została napisana w języku angielskim i zawiera wstęp, sześć rozdziałów, wnioski końcowe, bogaty spis literatury przedmiotu wykorzystanych w rozprawie (ponad 200 pozycji), streszczenie w języku polskim, abstrakt w języku angielskim oraz załączniki: akustyczną ilustrację materiału użytego w badaniu, listę elementów badania, wzór ankiety na percepcję kontrastu oraz opisowe dane statystyczne dotyczące wybranej zmiennej zależnej (VOT).

Poszczególne części rozprawy w sposób w pełni odpowiedni omawiają różne aspekty badania stanowiącego trzon rozprawy. Cel rozprawy został sformułowany we wstępie jako włączenie się w dyskusję dotyczącą nie tylko fonetyki języka drugiego, ale – przede wszystkim – fonetyki i fonologii języka trzeciego. Zawartość poszczególnych rozdziałów pozwala zrealizować ten cel zarówno na poziomie przeglądu literatury, jak i badania eksperymentalnego. Rozdział pierwszy stanowi wprowadzenie do badania poprzez omówienie kontrastu dźwięczności jako zjawiska fonologicznego oraz jego fonetycznej realizacji w językach świata. Doktorantka słusznie odwołuje się tu do klasycznych źródeł z literatury przedmiotu, nie zapomina jednak o nowszych badaniach fonetycznych. W dalszej części rozdziału Autorka przechodzi do porównania realizacji spółgłosek zwarto-wybuchowych w badanych przez nią językach: angielskim, chińskim i polskim. W rozdziale drugim znajdujemy syntetyczny opis teorii dotyczących przyswajania fonologii języka drugiego i trzeciego. Rozdział ten otwiera krótkie odniesienie do wieku jako podstawowej zmiennej w tym procesie; dalej znajdujemy omówienie sześciu najważniejszych teorii i podejść do zjawiska uczenia się / przyswajania systemu dźwiękowego języka drugiego, a następnie dyskusję na temat wpływów między-językowych w przyswajaniu języka trzeciego i roli wybranej zmiennej (VOT) w tym procesie. Rozdział trzeci dotyczy metodologii badania: przedstawia pokrótce szczegółowe cele, pytania badawcze oraz hipotezy badawcze, a następnie uczestników badania i zastosowane procedury; końcowy podrozdział odnosi się do kluczowej dla badania terminologii i rozróżnienia opozycji mocna/słaba (fortis/lenis) od bezdźwięczna/dźwięczna (voiceless/voiced). Dla metodologii badania ważne jest założenie, że imitację można uznać za produkcję – jest to aspekt wymagający dokładnego umotywowania. Kolejny rozdział (4),

referuje wyniki badania w odniesieniu do poszczególnych spółgłosek w percepcji oraz produkcji; rozdział 5 analizuje wyniki z perspektywy hipotez postawionych w rozdziale 3, zaś rozdział 6 podejmuje dyskusję na bazie pytań badawczych. W ramach wniosków końcowych, Doktorantka umieszcza swoje wyniki w szerszej perspektywie wcześniejszych badań oraz formułuje zarys dalszego programu badawczego. Wspomina tu o znaczeniu doświadczenia językowego, nieco myląc utożsamiając je z nauczaniem fonetyki czy wymowy danego języka (str. 127).

2. Ocena rozprawy

Przechodząc do oceny rozprawy, chciałabym przede wszystkim zwrócić uwagę na jej zwartą, w pełni logiczną strukturę. Doktorantka w sposób przejrzysty zaprezentowała cel swojej dysertacji, wprowadziła najważniejsze elementy teorii, na której oparła swoje założenia, a następnie postawiła pytania badawcze i sformułowała hipotezy, dookoła których zorganizowała analizę danych oraz dyskusję. Pierwsze rozdziały rozprawy wprowadzają bazę teoretyczną, kluczową dla dalszej dyskusji. Dowodzą one bardzo dobrej znajomości dziedziny i swobodnego poruszania się w wybranej metodologii badań. Opis eksperymentu w dalszej części rozprawy jest również bardzo dobrze zorganizowany: sam eksperyment został starannie przeprowadzony i udokumentowany, analiza wyników w odniesieniu do postawionych hipotez oraz dyskusja oparta na stopniu, w jakim wyniki pozwalają odpowiedzieć na pytania badawcze są logiczne i pozwalają docenić dobry warsztat badawczy Doktorantki.

Rozprawę czyta się bardzo dobrze, bez trudu podążając za rozumowaniem Autorki. W trakcie lektury rozprawy pojawiają się jednak pewne wątpliwości czy pytania, z których większość związana jest z rozdziałem metodologicznym oraz terminologią, a właściwie osadzeniem eksperymentu w fonetyce/ fonologii.

Pierwsze pytanie dotyczy celu badania i związanego z tym celem doboru grup osób poddanych badaniu. Zgodnie z określonym celem (str. 56), w badaniu uwzględniono następujące zmienne: wiek, rodzimy język oraz poziom znajomości języka drugiego oraz trzeciego. W wyniku doboru grup respondentów nie było jednak możliwe niezależne badanie wpływu języka rodzimego (wszyscy respondenci deklarują język polski jako rodzimy), zaś poziom znajomości języka nie-rodzimego można było badać jedynie w odniesieniu do L2 (angielski), przy czym zmienna ta nie mogła być badana niezależnie, jako że w przypadku grup nie znających języka chińskiego była połączona z wiekiem. W odniesieniu do pytań

badawczych, wpływ wieku można badać tylko w odniesieniu do grup 'jednojęzycznych' (nawiasem mówiąc, nie jest to trafne określenie, Doktorantka używa go na str. 57, później jednak w dyskusji mówi już o 'quasi-monolinguals') (RQ2), zaś sformułowanie pytania 3 (RQ3) sugeruje istnienie 3 systemów językowych u osób badanych, podczas gdy dotyczy to tylko grupy studentów trój-języcznych.

W powiązaniu z pytaniami badawczymi pojawiają się wątpliwości dotyczące wyprowadzenia i sformułowania hipotez badawczych: zostały one umotywowane niejako pośrednio, czyli w ramach przeglądu literatury przedmiotu we wcześniejszych rozdziałach. W moim przekonaniu dodanie motywacji dla wyprowadzenia każdej z 10 hipotez umożliwiłoby osiągnięcie wyższego stopnia generalizacji wyników i wniosków końcowych. W obecnym kształcie hipotezy (sformułowane w czasie przyszłym) przypominają przewidywania, w niektórych przypadkach zawierają kilka elementów (są zatem нефalsyfikowalne), jak w przypadku hipotezy 3 czy 4, czy też zostały sformułowane warunkowo. W moim przekonaniu jasne określenie i następnie odwołanie do zmiennych, ujednolicenie sposobu formułowania hipotez i ich umotywowanie badaniami, choć może wydawać się powtórzeniem wobec części teoretycznej, pozwoliłoby osiągnąć jeszcze większą przejrzystość. W celu jak najlepszego metodologicznego osadzenia eksperymentu we wcześniejszych badaniach warto byłoby również poświęcić więcej uwagi imitacji i umotywować jej stosowanie jako formy produkcji.

Kolejne pytanie o nieco szerszym zakresie to podejście Doktorantki do dychotomii mocna/słaba (fortis/lenis) vs. bezdźwięczna/dźwięczna (voiceless/voiced). Doktorantka poświęca temu zagadnieniu krótki podrozdział zatytułowany 'terminologia' (str.64-65), nie wyczerpuje on jednak w moim przekonaniu zakresu problemu. Po pierwsze, rozróżnienie 'fortis-lenis' odwołuje się do siły spółgłoskowej i ma charakter fonetyczny, a nie fonologiczny, po drugie zaś to właśnie cecha dźwięczność jest obecna w inwentarzu cech fonologicznych (historia opozycji fortis/lenis i jej wykorzystania do opisu języków to odrębny ciekawy temat, wymagający przynajmniej odwołań w przypadku użycia tych terminów). Reasumując, podrozdział terminologia zamiast rozwiązać moje wątpliwości co do znaczenia i użycia tych terminów, zdecydowanie je zwiększył, szczególnie wobec stwierdzenia Doktorantki, iż używa tego rozróżnienia żeby odróżnić kontrast fonologiczny od fonemicznego. Który zatem kontrast jest fonemiczny, a który fonologiczny? I jak wobec tego definiuje Doktorantka fonologię i fonetykę oraz relację pomiędzy nimi?

Ostatnie pytanie to prośba o bardziej wnikliwe rozważenie relacji pomiędzy percepcją i produkcją w języku nie-rodzimy: mimo dość oczywistej zależności produkcji od percepcji, w przypadku języków obcych można znaleźć badania dowodzące większego wpływu doświadczenia językowego na produkcję niż percepcję (np. Bohn and Flege, 1997).

3. Konkluzja

Podsumowując, chciałabym po raz kolejny podkreślić logikę wywodu, bardzo dobrą organizację rozprawy i rzetelność badawczą. Doktorantka swobodnie porusza się w wybranej dziedzinie, przedstawia program badawczy, który z powodzeniem realizuje, stosując odpowiednie procedury badawcze. Opis wyników i analiza danych dowodzą bardzo dobrego opanowania warsztatu badawczego. Moje uwagi dotyczące metodologii i pytania do Doktorantki w żadnym razie nie umniejszają jej dokonania: przedstawiona rozprawa jest w pełni wartościowym tekstem naukowym, który – jak przystało na tekst naukowy właśnie – rodzi pytania i daje powód do dyskusji.

W tej sytuacji z pełnym przekonaniem stwierdzam, że rozprawa *Percepcja i realizacja fonologicznego kontrastu dźwięczności w angielskich i chińskich spółgłoskach zwarto-wybuchowych przez Polaków* spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim zgodnie z art. 13.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach i tytule naukowym („rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenie pracy naukowej”) i wnioskuję o dopuszczenie jej Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

